

ΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΜΑΤΘΑΙΟΥ

Σύμμεικτα Ἄττικά

Εἰς μνήμην Γιώργου Δεσπίνης
βαῖά γ' ὡς ἀπὸ πολλῶν

1. Ὅρος Ζημιείας.

Στὴν Ἀρχαιολογικὴ Συλλογὴ Ἀχαρνῶν ἐκτίθεται ἐνεπίγραφη στήλη (μαρμάρου;) σχεδὸν ἀκατέργαστη.¹

Ὁ λίθος βρέθηκε κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν οἰκοπέδου γιὰ τὴν ἀνέγερση οἰκοδομῆς ἐπὶ τῶν ὁδῶν Χλόης καὶ Φαβιέρου στὴν Μεταμόρφωση (*Κουκουβάουνες*), [ΑΔ 52, 93].

Μνεῖα τῆς ἐπιγραφῆς γίνεται στὶς ἐξῆς δύο δημοσιεύσεις: Μαρία Πλάτωνος – Γιώτα, ΑΔ 52 (1997) [2002] Β1-Χρονικά, 93 (*SEG* 50, 88)· τῆς ἰδίας, *Αχαρναί*, Αχαρναί 2004, 292, εἰκ. 79 (σελ. 334) [*SEG* 50, 80 καὶ 54, 80].

Οἱ διαστάσεις τοῦ λίθου συμφώνως πρὸς τὸ κείμενο τοῦ *Αρχαιολογικοῦ Δελτίου* εἶναι: ὕψος 1,38μ., πλ. 0,50-0,45μ., πάχ. 0,12μ.

Τὰ γράμματα τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι μεγάλα, κατ' ἐκτίμησιν φθάνουν τὰ 0,10 ἐκ. (τὰ ὄμικρον εἶναι μικρότερα).

Πρῶτο ἡμισυ τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

ἡόρος
Ζεμιέ-
ας.

ἡόρος | [- - -]EMIE | [- - -]ΑΣ ΑΔ 52, 93 (*SEG* 50, 80).

2-3 Ζεμιέ|ας· τὸ γράμμα Ζ εἶναι χαραγμένο στὰ ἀριστερὰ τοῦ Ε σὲ βαθύτερο ἐπίπεδο ἀπὸ ἐκεῖνο τῆς ὑπόλοιπης ἐνεπίγραφης ἐπιφάνειας, διότι, καθὼς φαίνεται, πρὸ τῆς χαράξεως τῆς ἐπιγραφῆς τμῆμα τοῦ λίθου μικροῦ βάθους εἶχε γιὰ ἄγνωστο λόγο ἀποσπασθῆ.

Τὸ κενὸ πὸν ὑποδεικνύουν οἱ παῦλες ἐντὸς ἀγκυλῶν στὴν δημοσίευσή τοῦ *Αρχ. Δελτ.* δὲν εὐσταθεῖ· στὸν δεῦτερο στίχο καταλαμβάνεται ἀπὸ τὸ γράμμα Ζ καὶ στὸν στίχ. 3 εἶναι μικρότερο τοῦ ἐνὸς γράμματος.

Εὐχαριστῶ τὴν Γεωργία Μαλούχου καὶ τὸν Γιώργο Παπαδόπουλο, διότι μετὰ τις ὑποδείξεις τους συνέβαλαν οὐσιωδῶς στὴν βελτίωσή τοῦ κειμένου μου καὶ τὴν Ἑλένα Ζαββοῦ γιὰ τὴν ἐπισήμανση ἀβλεψιῶν.

1. Τὸν λίθο εἶδαμε τὸν Δεκέμβριο τοῦ 2009 μετὰ τὴν Νίκη Μακρῆ καὶ στὶς 13.1.2013 μετὰ τὴν Γεωργία Μαλούχου.

Ζεμίεια = Ζημίεια· γιά τήν κατάληξη θηλυκῶν ὀνομάτων -εα = -εια βλ. L. Threatte, *The Grammar of Attic Inscriptions*, I. Phonology, Berlin 1980, 318-321· πρβλ. *IG* II² 1514.24: Ἀριστοδάμεια (= Ἀριστοδάμεια), 6124: Κλειοκράτεια (= Κλειοκράτεια), 10775: Ἀριστόκλεια (= Ἀριστόκλεια) κλπ· ἐπίσης τὸ οὐσιαστικὸ ἰέρεια (= ἰέρεια), καὶ τὰ ἐπίθετα ἡμίσεια (= ἡμίσεια), θήλεια (= θήλεια).

Πρόκειται περὶ νέας, ἀμαρτύρου, λέξεως, πιθανώτατα ἐπιθέτου, παραγομένου ἀπὸ τὸ οὐσιαστικὸ ζημία· γιά τὸν σχηματισμὸ τῆς λέξεως πρβλ. Ἀλιεῖα, τά, (Ἄλιος = Ἥλιος), λαμπαδίειος, -α, -ον, (λαμπαδίων, λαμπάς), ἡμικοτυλίου, -α, -ον, (ἡμικοτύλιον), μνηεῖος -α, -ον, (= μνηιαῖος· μῆν), ταλαντιεῖος, -α, -ον, (τάλαντον), ἀρταβείος, -α, -ον, (ἀρτάβη), Βουτιεῖος, ὄ, ὄνομα ποταμοῦ, Βουτιεῖα, ὄνομα κρήνης (*IG* V 1, 1405.2, 3 καὶ 4 ἀντιστοίχως· Ἀσίγη Μεσσηνίας)· τὸ ἐπίθετο παράγεται μᾶλλον ἀπὸ τὸ οὐσ. βούτης, ὄ (= βουκόλος).

Τὸ νέο ἐπίθετο προσδιορίζει κατὰ γενικὴν τὴν λέξη ἡόρος καὶ ἀναφέρεται στὴν ἐννοούμενη λέξη γῆς, ὅπως ὑποδεικνύουν τὸ σχῆμα καὶ ἡ ἐργασία τοῦ λίθου. Θὰ ὑπῆρχε λοιπὸν ἕκταση γῆς, ἡ ὁποία ὀνομαζόταν Ζημίεια = Ζημίεια (ἐνν. γῆ) καὶ ἡ σχολιαζόμενη στήλη μαζί μὲ ἄλλες τὴν ὀροθετοῦσε.

Τὶς λέξεις χωρίον, γῆ (γέα) συχνὰ προσδιορίζουν ἐπίθετα παραγόμενα ἀπὸ κύρια ὀνόματα, πρβλ. *IG* XII 5, 872.115: ἐπρίατο τὴν οἰκίαν καὶ τὰ χωρία τὰ ἐν Ἰακίνθῳ τὰ καλούμενα Σωσιβεία (Τῆνος, 3ος αἰ. π.Χ.)· τὸ παράγον ὄνομα εἶναι Σωσίβιος. W. Blümel, *Die Inschriften von Mylasa I, Inschriften der Stadt, IK* 34, Bonn 1987, 78, ἀρ. 204.6/7: εἰς τὰς γέας τὰς ἐν τῷ Ὀμβιανῷ πεδίῳ τὰς καλου[μέν]ας Δημητρίων· τὸ παράγον εἶναι Δημήτηρ· πρβλ. καὶ τὰ Δημητρία, ἐορτὴ πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος· βλ. π.χ. *IG* XI 4, 1036.37, 40. Swhwyzer, *DGE* 688 A.34-35: [ἔω]ς τῆς ὁδοῦ τῆς εἰς Πάρβαντα φει[ρούσης, πλ]ῆν τῆς Λαγοείης· τὸ παράγον ὄνομα² εἶναι τὸ προσηγορικὸ λαγός (στὴν Ἰωνικὴ) = λαγῶς ἢ -ῶς· τὸ ἐπίθετο (-οίς) δηλώνει ὅτι ὁ τόπος εἶχε ἀφθονοὺς λαγούς· B.29-30: τὴν γῆν τὴν Κλυτι[δέων τῆμ Μ]ικαλιωνείην· τὸ παράγον ὄνομα εἶναι Μικαλίον· γιά τὸ ὄνομα πρβλ. *IG* XII 7, 177. Βατίεια (Ομ. Ἰλ. B 813· βλ. *Etym. Gen.* β 57: Βατίεια (B 813)· τόπος ἐν τῷ πεδίῳ τῆς Ἰλίου· Ὀμηρος (l. c.)· πρβλ. *Etym. Magn.* (ed. Kalliergis) p. 191: Βάτεια δὲ τόπος Τροίας, ἀπὸ τῆς Βατείας τῆς Δαρδάνου γυναικός· ἐξ ἧς γενέσθαι τὸν Ἐριχθόνιον. Τὰ ἐπίθετα ποὺ παρέθεσα παράγονται ἀπὸ κύρια ὀνόματα, ἀνθρώπων καὶ θεοτήτων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ προσηγορικὸ (λαγός). Τὸ νέο ἐπίθετο ζημίεια παράγεται ἀπὸ ἀφηρημένο οὐσιαστικὸ (ζημία).

Στὸ Λεξικὸν τοῦ Ἡσυχίου (ed. Latte) ὑπάρχει τὸ ἐξῆς λῆμμα z 145: ζημία· θυσία τις ἀποδοιδόμενη ὑπὲρ τῶν γινομένων ἐν Θεσμοφορίοις. Τὸ λῆμμα ὑποδεικνύει νὰ συσχετίσωμε τὴν νέα λέξη μὲ τὴν λατρεία τῆς Δήμητρος.

Εἶναι λοιπὸν πιθανὸν ὅτι ἡ Ζημίεια (= Ζημίεια) γῆ, καὶ ἐπομένως ὁ συγκεκριμένος τόπος, ὀνομάστηκαν ἔτσι ἀπὸ τὸ λατρευτικὸ ἐπίθετο Ζημία,³ τὸ ὁποῖο θὰ ἔφερε ἢ θεὰ Δήμητρα ποὺ

2. Ἡ κατάληξη τοῦ ἐπιθέτου (λαγ-οίς) καθιστᾷ ἀδύνατο νὰ παράγεται ἀπὸ τὸ μᾶλλον σπάνιο ὄνομα Λάγος (= Λάγος), βλ. *LGPN* III.B, IV, V.B, s.v.

3. Ὁ Γ. Παπαδόπουλος, τὸν ὁποῖο καὶ εὐχαριστῶ πολὺ, μοῦ ὑπέδειξε ὅτι σὲ δύο ὕστερες ἐπιγραφές τῆς Φρυγίας (Φιλομηλίου) μαρτυρεῖται Ζεὺς Ζεμειάστης -δὲν εἶμαι βέβαιος ἐὰν πρέπη νὰ τονισθῇ ἡ λέξη στὴν παραλήγουσα ἢ στὴν λήγουσα· L. Jonnes, *The Inscriptions of the Sultan Daği I, (IK* 62), Bonn 2002, 45 (βλ. τὴν ἐρμηνεία τοῦ L. Robert, *Bull. Épigra.* 1970, 196, στηριζόμενη σὲ ἀντίγραφο τῆς

λατρευόταν στην περιοχή, πρβλ. Λαφρία, (τά), την έορτή προς τιμήν τῆς Ἀρτέμιδος Λαφρίας (Αἰτωλία· *FD III 3*, 214.35). Για τὸ ἀσύνηθες λατρευτικὸ ἐπίθετο, προερχόμενο (ὄχι παραγόμενο) ἀπὸ οὐσιαστικὸ, πρβλ. Δημήτηρ Θερμασία (Ἐρμιονίδα· Πaus. 2,34.7: τὰ δὲ πρὸς θάλασσαν ἐν ὄροις τῆς Ἐρμιονίδος ἱερὸν Δήμητρος ἐστὶν ἐπίκλησιν Θερμασίας), Ἄρτεμις Πειθῶ (Ἄργος· Πaus. 2,21.1: τὸ δὲ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν ἐπίκλησιν Πειθοῦς, Ὑπερμήστρα καὶ τοῦτο ἀνέθηκε...), Διόνυσος Κισσός (Αττική· Πaus. 1,31.6: καὶ Ἀθηνᾶς βωμός ἐστὶν Ὑγείας· τὴν δ' Ἴππιαν Ἀθηνᾶν ὀνομάζουσι καὶ Διόνυσον Μελλόμενον καὶ Κισσὸν τὸν αὐτὸν θεόν, τὸν κισσὸν τὸ φυτὸν ἐνταῦθα πρῶτον φανῆναι λέγοντες), Διόνυσος Μύστης (Τεγεατική· Πaus. 8,54.5: πλησίον δὲ ἄλλο ἐστὶν ἱερὸν Διονύσου Μύστου. τὸ ἀπὸ τούτου δὲ ἄρχεται τὸ ὄρος τὸ Παρθένιον), Ζεὺς Σωτήρ (Αττική), ψίθυρος Ἄφροδίτη καὶ Ἔρωσ ψίθυρος (Αττική· Ἀρποκρατίων [Dindorf], p. 310, s.v. ψιθυριστῆς Ἐρμῆς), Ζεὺς Ἐλάστερος (Πάρος).⁴

Τὸ λατρευτικὸ ἐπίθετο τῆς Δήμητρος Ζημία ἀπέδιδε στὴν θεότητα τὴν ιδιότητα τῆς τιμωροῦ,⁵ δεδομένης τῆς σημασίας τοῦ οὐσιαστικοῦ ζημία, τὸ ὁποῖο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ΝΕ ἔννοια τῆς βλάβης, τῆς ζημιάς (*loss, damage*) καὶ τῆς χρηματικῆς ποινῆς, τοῦ προστίμου (*penalty in money, fine*) ἔχει καὶ αὐτὴν τῆς ποινῆς γενικὰ, τῆς τιμωρίας (*penalty*)· πρβλ. ἀντιστοίχως καὶ τὶς σημασίες τοῦ παραγώγου ρήματος ζημιῶ -ὠ⁶ προξενῶ ἀπώλειαν ἢ ἐπιφέρω ζημίαν (*cause loss or do damage to, penalize, generally punish*), ἀλλὰ καὶ ἐπιβάλλω χρηματικὴ ποινὴ (*fine, mulct in*).

Ἀκολούθως μπορεῖ κανεὶς νὰ σκεφθῆ ὅτι ἡ Ζημία γῆ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι ἦταν ἔκταση ἱερῆς γῆς ποὺ ἀνήκε στὴν Δήμητρα, πιθανὸν ἦταν γῆ, τὴν ὁποία οἱ ὑπεύθυνοι τοῦ ἱεροῦ εἶχαν κάποτε ἀγοράσει ἀπὸ τὰ χρηματικὰ πρόστιμα (τὰς ζημίας) ποὺ κατέβαλλαν ἰδιῶτες στὴν θεὰ γιὰ λογιῆς παραβάσεις σχετιζόμενες μὲ αὐτὴν (παραβίαση ἀπαγορεύσεως νομῆς σὲ ἱερὴ γῆ τῆς θεᾶς, ἔκτροπή ὑδάτων, ρύπανση τοῦ ἱεροῦ, ἀθέτηση συμβολαίου ἐνοικιάσεως τεμένους, κλπ.).⁷

Ἐπειδὴ ὁ λίθος ἀνεσκάφη στὴν συμβολὴ τῶν ὁδῶν Χλόης καὶ Φαβιέρου, οἱ ὁποῖες βρίσκονται στὴν *Μεταμόρφωση* (παλαιότερα *Κουκουβάρες*) καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια περιοχή προέρχονται δύο ἀναθηματικὰ ἀνάγλυφα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓνα εἰκονίζει ἔνθρονη θεὰ καὶ

ἐπιγραφῆς ἀπὸ τὸν Ramsay [H. S. Cronin, *JHS* 22, 1902, 353, ὑπὸ τὸν ἀρ. 96] καὶ 93 (*SEG* 52, 1245). Δεδομένων τῶν χρόνων τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τῆς ἀποδόσεως τῆς δοτικῆς τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ ὡς Δεῖ (= Δι) τείνω νὰ πιστεῦω ὅτι ἡ ἀρχικὴ γραφὴ τῆς νέας λέξεως εἶναι Ζεμισατής· νὰ σχετίζεται ἄραγε μὲ τὸ ρῆμα *ζημιάζω*, τὸ ὁποῖο καταχωρίζεται στὸ *LSJ*⁹ (μὲ τὴν ἐξήγηση: *damno*).

4. Ζεὺς Ἐλάστερος· ὁ τιμωρὸς τῶν κακούργων κατὰ τὴν ἑρμηνεία τοῦ Σπ. Μαρινάτου, *Ἀρχ. Ἐφημ.* 1950-51, 182-183. Τὴν ἑρμηνεία του ἀκολουθεῖ τὸ σύνολον σχεδὸν τῶν ἐρευνητῶν· βλ. καὶ Ἄ. Π. Ματθαίου, Τρεῖς ἐπιγραφές Πάρου, *HOPOS* 10-12 (1992-1998) 423-436, εἰδ. 424-430.

5. Ὁ ἀσυναίρετος τύπος τιμωρός τοῦ οὐσιαστικοῦ τιμωρός, ἔχει καὶ τὴν σημασία τοῦ τιμωροῦ ὑπὲρ κάποιου καὶ τοῦ προστάτου θεοῦ, πρβλ. λ.χ. Αἰσχ. *Ἄγαμ.* 514-515, (ἀναφέρεται στὸν Ἐρμῆ), Ἀπολλ. Ρόδ. *Ἄργον.* 4, 1730 (ἀναφέρεται στὸν Ἀπόλλωνα Αἰγλήτη τῆς Ἀνάφης).

6. Στὸ *LSJ*⁹ καταχωρίζεται τὸ προσηγορικὸ οὐσ. ζημιωτής μαρτυρούμενο στὰ σχόλια τοῦ *Προμηθέως Δεσμώτου* 76-80 τοῦ Αἰσχύλου γιὰ τὴν λέξη οὐ(= ὁ ἐ)πιτιμητής, ἡ ὁποία ἀναφέρεται στὸν Δία.

7. Ἔρχεται στὸν νοῦν ἡ μαρτυρία τοῦ Πανσανίου (5,21.3) γιὰ τὰ χαλκᾶ ἀγάλματα τοῦ Διός, τοὺς Ζᾶνας, ποὺ κατασκευάζονταν ἀπὸ τὴν ἐπιβληθεῖσα ἀπὸ τὸ ἱερὸ τοῦ Διός τῆς Ὀλυμπίας χρηματικὴ ποινὴ (ζημία) στοὺς παραβάτες ἀθλητῆς τῶν κανονισμῶν τῶν ἀγώνων. Ὁ Γιώργος Παπαδόπουλος μοῦ ἐπρότεινε ἐπίσης ὅτι μπορεῖ ἡ γῆ αὐτὴ νὰ παραχωρήθηκε τμηματικῶς ἢ νὰ ἀγοράσθηκε ἀπὸ ἰδιῶτες καὶ νὰ ἀνετέθη στὴν θεὰ ἀντὶ τοῦ ὀφειλομένου προστίμου.

μπροστά από αυτήν βωμό,⁸ και το άλλο, σωζόμενο κατά το άνω δεξιό τμήμα, εικονίζει γυναικεία μορφή με δάδα,⁹ πιστεύω ότι υπήρχε στην περιοχή ιερὸ τῆς Δήμητρος. Δυστυχῶς τὰ δύο ανάγλυφα φαίνεται ὅτι λανθάνουν. Ὁ μακαρίτης Γιώργος Δεσπίνης ἀπαντῶντας σὲ σχετικὸ ἐρώτημά μου τὸν Ἰανουάριο τοῦ προηγούμενου χρόνου εἶχε τὴν καλοσύνη νὰ ἐλέγξει τὸ ἀρχεῖο του μήπως καὶ τὰ εἶχε ἰδῆ ἢ βρίσκονταν στὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο.

2. Ζακορε[ῖα?]. Εἰς IG I³ 250 B.35-37.

Προσφάτως ἀναδημοσιεύθηκαν¹⁰ κατόπιν αὐτοψίας οἱ τελευταῖοι¹¹ σχεδὸν πλήρεις στίχοι, B 35-37, τοῦ ἱεροῦ νόμου τῶν Παιανιέων IG I³ 250. Οἱ ἀναγνώσεις στὸν στίχ. 37 καὶ τὰ σχόλια τοῦ ἐκδότου ἐβελτίωσαν τὸ κείμενο. Δίδω τοὺς στίχους 33-37 συμφώνως πρὸς τὴν νέα ἔκδοση.

ἡεκάτες : ἡιερεῖαι : ἡῶν ἄν τ-
 ἔι : ἡεκάτει θύεται : διδόνα[ι]
 [κ]ολῆν, πλευρόν^{υυ}: ζακορε[. 1-2 .]
 [.]ΟΣΑΝ φέρει καταλείπεν [. c.2 .]
 [. c.3 .]ΝΟΣΚΑΙἈΘΑΡΕΣΚΟΤ[. c.4 .]

36-37 καταλείπεν [κα|ῖ ἔτ]νος καὶ ἀθάρες κοτ[ύλεν vel - ύλας]· τὴν συμπλήρωση τῆς τελευταίας λέξεως ἐπρότεινε μετ' ἐπιχειρημάτων ὁ ἐκδότης. Τὴν συμπλήρωση [κα|ῖ ἔτ]νος (γεν. ἐνικοῦ) ἐπρότεινε ὁ ὑπογραφόμενος¹² στηριζόμενος σὲ ἀπόσπασμα τοῦ κωμικοῦ Κράτητος, βλ. R. Kassel – C. Austin (edd.), *Poetae Comici Graeci (PCG)*, IV, Crates, fr. 11 (Kock, *CAF*, Crates, fr. 9): οὐκοῦν ἔττους χρῆ δεῦρο τρύβλιον φέρειν καὶ τῆς ἀθάρης.

35 ζακορε[- -]· τὴν ἑλλιπῶς σωζόμενη λέξη συμπλήρωσε ὁ πρῶτος ἐκδότης¹³ τῆς ἐπιγραφῆς W. Peek ὡς ζακορεῖ[ν], ἀπαρέμφατο τοῦ ἀμαρτύρου ρήματος ζακορέω, -ῶ, καὶ ἐρμήνευσε τὴν φράση ζακορεῖ[ν | ἡ]ὸς ἄν φέρει ὡς ζακορεῖν οὖς ἄν (ψῆφον) φέρη (ὁ δῆμος), νὰ εἶναι δηλαδὴ *ζακόροι* ὄσους ψηφίση ὁ δῆμος. Ὁ Takeuchi ἐπρότεινε τὴν συμπλήρωση τοῦ τέλους τοῦ στίχου 35 ὡς ζακορε[ύεν], ἀπαρέμφατο τοῦ μαρτυρουμένου ρήματος ζακορεύω, βλ. *LSJ*^p, s.v., σημειώνοντας ὅτι (σελ. 100): «At the autopsy of the stone, the broken part at the end of l. 35 could hold one or two letters at most...».

8. Τὸ πρῶτο βρίσκονταν στὸ σπίτι κάποιου Νικ. Μπάλα στις Κουκουβάνες· εἶχε βρεθῆ βορείως τοῦ χωριοῦ στὴν θέση *Παγώνα*, βλ. A. Milchhöfer, *Antikenbericht aus Attika*, *AM* 13 (1888) 348, ἀρ. 609.

9. Τὸ δεύτερο ἦταν ἐντοιχισμένο στὸν ναὸ τῆς Μεταμορφώσεως στις Κουκουβάνες, βλ. *AM* 13 (1888) 348, ἀρ. 610, ἀλλὰ ὁ ναὸς εἶχε κατεδαφισθῆ πρὸς τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰ. Ὅπως σημειώνει ὁ Ἄ. Κ. Ὀρλάνδος, *Εὐρετήριον τῶν μνημείων τῆς Ἑλλάδος. Α' . Εὐρετήριον τῶν Μεσαιωνικῶν μνημείων*. Τεύχος Γ', ἐν Αθήναις 1933, 206, ὁ ὑφιστάμενος τότε ναὸς «εἶναι ἐκτισμένος ἐπὶ τῆς θέσεως παλαιότερου μονοκλίτου ναοῦ, κατεδαφισθέντος πρὸ 40ετίας». Εὐχαριστῶ τὸν Γιώργο Πάλλη γιὰ τὶς πληροφορίες τοῦ σχετικὰ μετὰ τὶς νεώτερες τύχες τῆς ἐκκλησίας· ὁ ναὸς ποὺ εἶδε ὁ Ὀρλάνδος ἔχει καὶ αὐτὸς κατεδαφισθῆ καὶ ἀντικατασταθῆ ἀπὸ ἄλλον.

10. Βλ. K. Takeuchi, *Ten Notes on Inscriptions from Attic Demes*, *HOPOS* 22-25 (2010-2013) [2014] 85-106, ἐιδικῶς 97-101.

11. Ὁ τελευταῖος σωζόμενος στίχος (38ος) τῆς πλευρᾶς αὐτῆς (B) εἶναι ἑλλιπέστατος.

12. Παρὰ Takeuchi, ὁ.π. (σημ. 10), 99.

13. Βλ. W. Peek, *AM* 66 (1941) 171-181, no. 1 (*SEG* 10, 38), πρβλ. Sokolowski, *LSCGSuppl.* 18.

Δίδω ἀκολουθῶς τὸ κείμενο τῶν στίχων 35-37 συμπληρωμένο συμφώνως πρὸς τὴν νέα ἔκδοσι:

ζακορε[ύεν],
[ἡ]ὸς ἄν φέρει, καταλείπεν [κα]-
[ι ἔτ]νος καὶ ἀθάρεις κοτ[ύλεν]

Ὡς πρὸς τὴν ἐρμηνεία τοῦ χωρίου ὁ Takeuchi ἐπρότεινε ὅτι ἡ ἀναφορικὴ πρότασι ([ἡ]ὸς ἄν φέρει) εἶναι τὸ ὑποκείμενο τοῦ ἀπαρεμφάτου τοῦ ζακορε[ύεν], ἐνῶ τῆς ὑποτακτικῆς φέρει ὑποκείμενο εἶναι ἡ ἰέρεια τῆς Ἐκάτης. Συμφώνως πρὸς τὴν σύνταξιν αὐτὴ ἐπρότεινε ὅτι ἡ ἰέρεια θὰ ὄριζε τοὺς ζακόρους τοῦ ἱεροῦ καὶ αὐτοὶ ὄφειλαν νὰ ἀφήνουν στὴν Ἐκάτη μία κοτύλη ἔττους καὶ μία ἀθάρης.

Στὸν Ἡσύχιον (ed. K. Latte) ὑπάρχει τὸ ἐξῆς λῆμμα: ζ 26: ζακόρια· θυσία Ἀφροδίτης. Προτείνω λοιπὸν τὴν ἐξῆς συμπλήρωσι (στίχ. 35):

B 33-37 *ἡεκάτες* : *ἡιερείαι* : *ἡδὼν ἄν τ-*
ἔι : *ἡεκάτει* θύεται : *διδόνα*[ι]
[κ]ολῆν, πλευρόν·^{υυ} : *ζακορε*[ῖα?]
[ἡ]ὸς ἄν φέρει, καταλείπεν [κα]-
[ι ἔτ]νος καὶ ἀθάρεις κοτ[ύλ .].

35 Ἡ συμπλήρωσι ζακορε[ῖα?] συμφωνεῖ μὲ τὸν ὥρο ποὺ θὰ ὑπῆρχε μετὰ τὸ E, ὅπως τὸν ἐκτιμᾷ ὁ Takeuchi «...the broken part at the end of l. 35 could hold one or two letters at most...».

Ἀπὸ τὸ λῆμμα τοῦ Ἡσυχίου δὲν προκύπτει τί εἶδους θυσία ἦσαν τὰ ζακόρια· πάντως ἡ διπλὴ μορφή τῆς λέξεως ζακόριον (τὸ) καὶ ζακορεῖον (τὸ) εἶναι ἐξηγήσιμη, πρβλ. ἐμπόριον καὶ (νεώτ.) ἐμπορεῖον (Ἀριστ. *Οἰκ.* 1348b 21), κοττάβιον καὶ κοτταβεῖον, φυλακεῖον καὶ (νεώτ.) φυλάκιον (Αἰν. *Τακτ.* 20.5), στρατήγιον καὶ (νεώτ.) στρατηγεῖον (Διογ. Λαερτ. *Βίοι φιλοσ.* I, 50), καπηλεῖον καὶ (νεώτ.) καπήλιον (Audollent, *Defixionum Tabellae* 30), λυχνεῖον καὶ λυχνίον (ἢ λύχνιον).

36 φέρει· γ' πρόσωπο ὑποτακτικῆς ἐνικοῦ ἐνεστῶτος = φέρη· τὸ ρῆμα ἐδῶ σημαίνει *προσφέρω*, βλ. *LSJ*⁹ s.v., πρβλ. Hiller von Gaertringen, *Inschriften von Priene* 362.6, 8, 12, κλπ.

37 καὶ ἀθάρεις κοτ[ύλ .]. ἄφησα κενὴ¹⁴ τὴν συμπλήρωσι τῆς καταλήξεως (-ην ἢ -ας), διότι δὲν εἶναι βέβαιον ποιά ἀπὸ τῆς δύο εὐσταθεῖ. Κατὰ κανόνα προηγεῖται τὸ ὑγρὸ εἶδος προσφορᾶς (ἔλαιον, οἶνος, μέλι) καὶ ἔπεται ἡ ποσότης, πρβλ. λ.χ. *IG* II² 1356.17-18 (Ἀττικὴ, ἀρχὲς 4ου αἰ. π.Χ.): ἐλαίον τριῶν κοτυλῶν· Sokolowski, *LSCG* 96.14-15 (Μύκονος, περὶ τὸ 200 π.Χ.): ἀλφίτω[ν] | δύο χοίνικας, οἴνου τρεῖς κοτύλ[α]ς· 151 B.24-25 (Κῶς, μέσα 4ου αἰ. π.Χ.): ἐλαί[ο]|υ τέτορες κοτύλαι· 151 C.12-13: καὶ μέλιτος τέτορες κοτύλ|εαι· *LSCG* 64.9 (Μεσσηνία, πρὸ τοῦ 196 π.Χ.): ἐλαίου κοτύλα· ἢ προηγεῖται ἡ ποσότης καὶ τὸ

14. Τὴν ὑπόδειξιν ὀφείλω στὴν Γεωργία Μαλούχου καὶ τὴν εὐχαριστῶ.

ἀριθμητικό προτάσσεται τῆς μονάδος,¹⁵ *IG II² 1184.10-11* (Ἀττική, μέσα 4ου αἰ. π.Χ.): δύο κοτύλας μέλιτος· *LSCG 64.5-16* (Μεσσηνία, πρὸ τοῦ 196 π.Χ.): [- - -] κοτύλας οἴνου.

Ἵσπε, ἐπειδὴ στὸν στίχ. 37 τοῦ ἱεροῦ νόμου τῶν Παιανιέων τὸ εἶδος τῆς προσφορᾶς (ἔτνους, ἀθάρης) δὲν ἀκολουθεῖται ἀπὸ τὸ ἀριθμητικὸ ἀλλὰ μόνο ἀπὸ τὴν ποσότητα (κοτ[ύλ .]), εἶναι πιθανώτατη, ὄχι πάντως βέβαιη, ἡ συμπλήρωση στὸν ἐνικό, κοτ[ύλην] ἢ κοτ[ύλη|ν].

33-37 *ἡεκάτες* : *ἡιερέαι* : *ἡδὼν ἄν τ|ῆι* : *ἡεκάτει* θύεται : *διδόνα[ι | κ]ολῆν*, *πλευρόν·^{υυ}* : *ζακορε[ῖα | ἡ]ὸς ἄν φέρει*, *καταλείπειν [κα|ῖ ἔτ]νος καὶ ἀθάρης κοτ[ύλ .]*.

Ὁ ἱερὸς νόμος ὀρίζει πρῶτον ὅτι ἀπὸ τῆς ἐπιβαλλόμενης πρὸς τὴν Ἑκάτη θυσίας ζῶων ὁ πιστὸς πρέπει νὰ δίδῃ στὴν ἱερείᾳ τῆς κωλῆν καὶ πλευρόν· δεύτερον, ὅποιος τυχὸν φέρῃ ὡς προσφορὰ *ζακορεῖα*, νὰ ἀφήνῃ στὴν ἱερεία κοτύλην ἔτνους καὶ ἀθάρης.

Οἱ λέξεις ἔτνος καὶ ἀθάρη σημαίνουν ἀντιστοίχως: πυκνὸς ζωμὸς μετ' ὀσπρίων, εἶδος πόλτου ἢ χυλοῦ ὀσπρίων (*thick soup made with pease or beans*, *LSJ⁹ s.v.*) καὶ χονδροαλεσμένος σῖτος, ζωμὸς (πηκτός) ἐξ αὐτοῦ (*gruel or porridge*).

Τὴν διαφορὰ τῶν δύο παρασκευασμάτων ἐξηγεῖ ὁ Φρύνιχος,¹⁶ *Praeparatio sophistica*, (ed. I. de Borries, Leipzig 1911), p. 14, 11: ἀθάρη διαφέρει ἔτνους, ὅτι <τὸ> μὲν κυάμων, πισῶν ἢ ἀπλῶς κατερικτῶν τινων, ἢ δὲ ἀθάρη πυρῶν ἠψημένων καὶ διακεχυμένων ὡσπερ ἔτνος.

Τὸ ἔτνος μαρτυρεῖται ὡς προσφορὰ στὸν πολλὸ ἀποσπασματικὸ Ἀττικὸ ἱερὸ νόμο, *IG I³ 232.38*. Ἐπίσης στὴν σκηνὴ τῶν *Ἀχαρνέων* (στίχ. 241-278) τοῦ Ἀριστοφάνους, ὅπου ὁ Δικαιοπόλις μὲ τὴν οἰκογένειά του ἐμφανίζονται ἐν πομπῇ, γιὰ νὰ θυσιάσουν στὸν Διόνυσο, πρβλ. τὸν στίχ. 240: *θύσων γὰρ ἀνήρ, ὡς ἔοικ', ἐξέρχεται· καὶ τοὺς στίχ. 247-250: ἽΩ Διόνυσε δέσποτα, | κεχαρισμένως σοι τήνδε τὴν πομπὴν ἐμὲ | πέμψαντα καὶ θύσαντα μετὰ τῶν οἰκετῶν | ἀγαγεῖν τυχηρῶς τὰ κατ' ἀγρούς Διονύσια. Στὸν στίχ. 245-246 ἡ θυγατέρα τοῦ Δικαιοπόλιδος ζητᾷ ἀπὸ τὴν μητέρα τῆς μία κουτάλα, γιὰ νὰ περιχύσῃ τὸν πλατὺ ἄρτο (ἐλατῆρα) μὲ τὸν χυλό: ἽΩ μήτερ, ἀνάδος δεῦρο τὴν ἐτνήρυσιν, | ἴν' ἔτνος καταχέω τοῦλατῆρος τουτουί.*

Ἡ λέξις ἀθάρη δὲν μαρτυρεῖται, καθ' ὅσον γνωρίζω, σὲ ἄλλη ἐπιγραφὴ πλὴν τῆς σχολιαζομένης· στοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς μαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ τὴν μορφή ἀθήρα ἢ ἀθήρη, βλ. *LSJ⁹*, s.v. Ἀπὸ ἐπιγραφικὸ χάραγμα σὲ ὄστρακο ἀγγείου (3ος αἰ. π.Χ.) εἶναι γνωστὸ τὸ ἀθαροφόρον, *εἶδος σκεύους γιὰ τὴν ἀθάρη*, *LSJ⁹, Suppl.*, s.v., καὶ ἀπὸ πάπυρο τοῦ 3ου αἰ. μ.Χ. ὁ ἀθηροπώλης, *πωλητὴς ἀθάρης*, *LSJ⁹*, s.v.¹⁷

15. Σὲ ἱερὸ νόμο ἀπὸ τὴν Φαναγόρια, ὅμως τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ., τὸ ἀριθμητικὸ ἔπεται καὶ δηλώνεται μὲ Ἑλληνικοὺς ἀριθμοὺς, βλ. Sokolowski, *LSCG 89.13-14*: ἐλαίου κότ(υλα) δ' | [- - -] δώσει ἄλλας κοτ(ύλας) δ'.

16. Τὸ χωρίο τοῦ Φρύνιχου παραθέτουν οἱ Kassel – Austin, *PCG, IV, Crates*, fr. 11, ἀπὸ ὅπου καὶ τὸ μεταφέρω ἐδῶ.

17. Τὰ σχετικὰ λήμματα τοῦ Λεξικοῦ μοῦ ὑπέδειξε ἡ Γεωργία Μαλούχου.